RUSKI INWALID

No 10.

NIEDZIELA. 12 Stycznia. 1819 r.

CZYLI

WIADOMOŚCI WOJENNE.

Treść. Wiadomości Zagraniczne: Francyia. Angliia. Ameryka. Rozmaitości.

WIADOMOŚCI ZAGRANICZNE.

FRANCYIA.

z Paryża, 30 Grudnia.

W tych dniach wyszło z druku zdanie sprawy roczne, podane Królowi przez Ministra Spraw Wewnętrznych, o stanie terazniеyszym szpitalów, więzień domów poskromienia poprawy i wychowania, oraz waryiatów. Mieściemy tu treść takowego w następuiącym krótkim wyimku: »Wroku 1789 wszystkie dochody szpitalów wynosiły do 20 milionów franków. W roku przeszłym takowe wynosiły 28,337,040 franków. Do tego należy przydać 5 albo 7 milionów przychodów szpitalów mnieyszych, znayduiących się w rozmaitych miastach na prowincyiach. Jlość ofiar dobrowolnych widocznie się coraz powiększa. W roku 1815 wynosiły takowe do 507,267 a 1818 do 2,640,827 franków. Liczba dzieci znalezionych w roku 1809 nieprzechodziła 67,966 ludzi; lecz w końcu 1917 roku liczono takowych 97,919.— To nadzwyczayne powiększenie się podrzutków nietylko było skutkiem niedostatku w roku pomienionym, lecz i dla tego, że nietyle ich umierało. Co przypisać należy szczepieniu ospy. Ci pomienieni podrzutki kosztuią państwu 9,000,000 franków.—Liczba waryiatów we Francyi dochodzi 9000 ludzi. Naywiąksze zaprowadzenie dla tych nieszczęśliwych iest w Charenton, gdzie ię mieści ich 400 osob. Nadto w samym Paryżu iest dwa domy dla nich: *Bisetre* dla męczyzn i *Lasalpetriere* dla kobit. W *Bordeau* wybudowano także ogromny gmach dla tegoż celu. Użycie łańcuchów, bicia i innych cielesnych kar zupełnie zostało zniesionem. Minister mniey iest kontent z innych domów przeznaczonych dla nieszczęsliwych pozbawionych rozumu. Tym powiększey części braknie zasiłku i funduszów.—*Zebractwo* pomimo wszelkie usiłowania rządu niemogło iescze być wykorzenionem. Zebracy płci męzkiey wysyłaią się na galery; a kobity starcy i dzieci znayduią mieysce w szpitalach, łazaretach i innych temu podobnych mieyscach, a czasem i w więzieniach. A Ponieważ wszystkie takowe zaprowadzenia uważaiąc wielką liczbę osob niesą wystarczaiącemi, należało zatem ustanowić dla nich nowe mieysca przytułku.

Tych było w roku 1792—33, a teraz 35. z których 22 iest tylko w użytku. Główna niedoskonałość takowych zaprowadzeń, na tem zależy, że są przyczyną wielkich wydatków. Naylepszym i naymniey kosztownym środkiem byłoby.—Dostarczenie ubogim robot i zatrudnień stosownie do sił ich i sposobności. Więzienia dzielą się na dziewięć klas, patrząc na wielkość przestępstwa. Liczba zamkniętych w nich przestępców różnego rodzaiu wynosiła w roku 1816 do 6,851 a w roku 1817 do 9,185 ludzi.—Jlość ta nierównie iest mnieyszą od tey, iaka iest w Anglii; Chociaż ludność tey ostatniey nieprzechodzi 16 milionów, a podobna we Francyi wynosi 28.—W roku 1816 liczono w Anglii 9,091 przestępców w roku zaś 1817 było ich 13,932.

Angliia.

z Londynu, 26 Grudnia.

Doniesienie kommisarza Połnocno-Amerykańskiego Kapitana *Rodney* w Ameryce południowey, iest bardzo ciekawe. Poczyna on od rzutu oka Chronologicznego i Historycznego na Amerykę Hiszpańską. Przechodzi od gatunku fizycznego ziemi do urządzenia, dowodzi niedokładności tak w Hierarchicznem iak cywilnem prawie; ucisku przez Jnkwizycyią Jezuitów wygnanych wkroku 1750 z Paraguay; despotyzmu Królów, a nierównie iescze większego rady oboiey Jndyi będącey w Madrycie. Ukazuie iaki miała wpływ w Ameryce południowey rewolucyia francuzka; Wzmiankuie o słabosci rządu Hiszpańskiego tak do czasów panowania Józefa Bonaparte, iak za iego rządów i po nim; I przez te okoliczności wykłada wielkie i w skutkach swoich tak znaczące przedsięwzięcie Amerykanów chcących się ogłosić wolnemi i zrzucić iarzmo Hiszpańskie.—Mieszkańcy Buenos-Aires pierwsi poszli w roku 1810 za przykłapem braci swoich w Hiszpanii; Oni to ustanowili Junty i wygnali swego Wice-Króla *Cesneros* i iego stronników. Koniecznemi skutkami tych początkowych kroków były niesnaski i kłótnie lecz po kilku latach kongres Tukumański w roku 1815 przekrócił wszystkie zatargi i Wielkorządztwo Buenos-Aires otrzymało stałą konstytucyią. Posiedzenia Kongressu teraz się odbywaią w Buenos-Aires, otwarte są dla wszystkich i maią doczesną moc stanowienia praw; spory bywaią często bardzo ciekawe; lecz zawsze w granicach przystoyności. Wyroki posiedzeń co miesiąc bywaią ogłaszane publiczności. Ogłoszenie niezawisłości tey prowincyi pod dowodzstwem Dyrektora *Puireddon* nastąpione w dniu 9 Lipca 1816 roku, sprawiło wielkie wrażenie. Lecz wkrótce potem kongress ogłosił ważne do tego pobudki. Teraz rząd nabrał mocy i narod ożył. Zwycięstwa *Marcina* przy Chakabuko i Mairo w Chili dokonały rospoczętego dzieła i połączyły w iedno wygody obu krain. (Daley następuie opisanie szczegółowe statystyczne i Jeograficzne Wielkorządzstwa Buenos-Aires, które także ma piękne rysy; lecz za nadtoby nam czasu i mieyscu zabrało.) Liczba mieszkańców tego kraiu według Pana *Rodnée* wynosi 1,300,000 a z Jndyianami do dwóch milionów; rozległość zaś kraiu zawiera 150,000 mil kwadratowych. (*leagues*) Kongress, którego posiedzenia rozpoczęte zostały w dniu 3 Grudnia 1817 roku składa się z 26 deputowanych. Na każde 15,000 mieszkańców przeznacza się ieden deputowany. Kongress odstępuie w dwóch głownych punktach od Kongressu stanów ziednoczonych Amerykańskich: niema albowiem sądów przysięgłych i religiią katolicką uznaie za panuiącą. Ministerstwo składa się z trzech departamentów, to iest: z udziału spraw wewnętrznych, podobnegoż skarbu i przychodów i trzeciego woiennego. Handel tego kraiu iest znaczny i wolny. Przychody według rachunków, rocznie wynoszą 3 miliony dollarów. W Buenos-Aires uiema ani Assygnat, ani banków. Kopalnie znayduiące się przy Potoza, które wkrótce będą własnością tey nowey rzeczy pospolitey, przyniosły w roku 1790 złotem w monecie 300,000 talarów, a srebrem 3 miliony dollarów. Woysko składa się z 40,000 żołnierza, miedzy któremi iest dwanaście tysięcy woysk liniowych. Siła morska dosyć iest słaba.— Co się tycze do stosunków Buenos-Aires, z drugiemi mocarstwami; te od roku 1812 za pośrednictwem Anglii są oparte na ugodzie z Brezylią co do brzegu lewego *la Platy*. Buenos-Aires, ma w Anglii sekretnego aienta, który iak nayusilniey powinien się starać oto, aby Angliia i inne mocarstwa uznały iego niezawisłość. — Angliia ma w Buenos-Aires konsula; a na brzegach nad morskich Kommendanta zarządzaiącego sprawami żeglugi i będącego w stosunkach sekretnych z rządem tamecznym. Przed potyczką pod Maipo, woysko Jenerała Hiszpanskiego *Ozorio* zebrane było po części w Peru a poczęści w

Chili i wynosiło do 70 artylerzystów, 81 saperów i minerów, 2807 piechoty i 200 dragunów. Woysko to zostało zupełnie zniesione i teraz nie ma prawie i osady w Lima.— Ztąd Pnn *Rodney* przechodzi do cywilizacyi tey krainy od czasów rewolucyi, a szczególnie zastanawia się nad wychowaniem publicznem. W Kardow iest uniwersytet czyli raczey Seminarium składaiące się ze 150 uczniów uczących się Teologii. Druga wyższa szkoła w Buenos-Aires, zamienioną została w koszary żołnierskie. Wszystko iuż tam było przygotowane dla dawania nauk publiczoych; nauczyciele byli wyznaczeni, i „biblioteka ze« brana, kiedy nowe postanowienie rządu tę spokoyną swiątynię nauk zamieniło w przybytek Bellony. W liczbie xiąg pozwolonych iest nowy testament w języku Hiszpańskim: Krok wielki w postępie oświecenia w kraiu sprzyiaiącym religii Chrześciińskiey wyznania Katolickiego! W Buenos Aires wychodzą trzy dzienniki co tydzień, zupełnie zgodne z konstytucyią i odpowiadaiące duchowi rzeczypospolitey. Główna ich nauka i treść na tem zależy, iż dowodzą, że wszelka prawa władza pochodzi od narodu,. Są to prawidła które niechybnie sciągną na tę krainę też klęski, iakie znisczyły niedawno Francyią. „W ziemi tey iest pewna ilość szlachty: lecz ta bardzo iest szczupłą. Rys cechuiący mieszkańców iest ten, że osoba która pierwey piastowała naypierwsze w kraiu stopnie, złożywszy one dobrowolnie, niema żadnego pierwszeństwa przed nayuboższym i ostatnim z obywateli, i ma siebie za rownego każdemu (*Jak też to długo potrwa?*).

Ameryka.

z Filadelfii, 20 Listopada.

Powiadaią, że w Buenos Aires odkryto plany przedsiębiorące Kontr-rewolucyią.

Siła zbroyna w Brezylii powiększa się widzialnie.

z Bostonu, 27 Listopada.

W Ameryce dotkliwie czuć się daie niedostatek pieniędzy. Wiele banków znayduiących się w prowincyiach naszych wnętrznych, były zmuszone do zatrzymania wypłat swoich.

Donoszą z *Laguira*. że tak nazywaiący się *Patryoci* znowu się zgromadzili na równinach Kalaboskich. Dowodzca Roialistów, Hrabia *Morillo*, zgromadził w Carracas 4,000 żołnierza, 200,000 dollarów kontrybucyi i 400 mułów.

Ostatnie burze, przyczyniły wielkich strat w wodach Amerykańskich.

ROZMAITOŚCI.

Historyia Naturalna.

z Tygodnika Literackiego Pana Kotzebue.

Jerzy *Makenzie*, znany z opisu uczoney *Podróży* do *Islandyi*, wyraża w liście do Professora *Pietet* w *Genewie* co następuie: — »Nie znam ziawiska w historyi przyrodzenia, któreby mocniey przekonywało o niezmiernych rewolucyiach na naszey kuli ziemskiey, iak cząstki skamieniałe ciał organicznych, znayduięce się równie na powierzchni ziemi, iako też w iey głębokości, do iukiey tylko ludzie doyść mogli. Pomiędzy mnóstwem wypadków, które nam podaie mineralogiia, są ieszcze wątpliwości, których rozum ludzki nigdy podobno nie rozwiąże. Należy do tego i to, com niedawno widział. Niemasz w tym nic nowego, kiedy się znaydzie w głębi ziemi, ciała skamieniałe z Królestwa roślin; nigdy iednak nie słyszałem, aby ie; inaczey, *iak w oddzielnych cząstkach i z pierwotnego ich położenia wydobyte, znaydowano*. Osobliwość o którey chcę mówić, nie należy do tego rodzaiu. W bliskości papierni wsi *Pennicuck*, 10 mil od *Edimburga*, są nad brzegiem rzeki zwaney *Nord-Esk*, i w nieyże samey; warsztwy kamienne, które pospolicie w tey części Szkocyi węgiel kamienny wskazuią. Tu to nad brzegiem rzeczki, wznosi się *gruby pniak*, na kilka stóp wysoki, rozciągaiący swe korzenie w różnych kierunkach, i który zdaie się, iż wyrósł na mieyscu gdzie stoi. Srednicy ma około stóp 4, i to niegdyś drzewo, iest teraz *kamieniem piaskowym*, reszta pozostała z kory, podobna iest do kamienia węglowego. (*) Właściciel wsi *Penuicuck* Baron

(*) *W tym zupełnie rodzaiu zadziwiaiący iest w gabinecie Królewskim historyi naturalney w* Dreznie, *kloc ogromny skamieniałego drzewa, zbliżaiący się bardzo w swoiey wielkości do wyżey opisanego, i przy którym odnogi do korzeni prowadzące są także skamieniałe. W teraźnieyszym stanie rozszerzonych nauk zdaie się prawie bydź zbyteczną ta uwaga, iż samo drzewo nie kamienieie, lecz zdarza się, że w miarę iak wylgoć, czas, powietrze i t. d. niszczą drzewo woda nanosi cząstki drobne*

Clark, mąż lubiący umiętności, postanowił zabezpieczyć go od rzeki, i ia też spodziewam się, że żaden mineralog, odwiedzaiący tę nadzwyczayną pamiątkę, nie będzie śmiał iey naruszyć; każde bowiem skamieniałe drzewo, należy do rzadkich przedmiotów, wtedy szczególniey wartość maiących, gdy są na rodzinnem mieyscu swoiem, i w *całkowitości*. Jle można dołoży się teraz starania w śledzeniu kierunku korzeni, i opis tego podany będzie do publiczney wiadomości.» — (Nawiasem donosiemy tym, których to obchodzi, że w Numerze Lipcowym *Biblioteki Genewskiey*, znayduie się rycina na kamieniu, wyobrażaiąca ten zadziwiaiący szczątek działania wieków.)

Pan Józef *Banks*; umieścił w Angielskim *Magazynie Filozoficznym*, wyciągnięty z dawnego rękopisma opis nadzwyczaynego wichru, który dnia 20 Maia 1729 roku w Hrabstwie *Sussex*, wielkie narobił szkody. Zerwał się na brzegu morskim przy *Bexhill*, i z równą gwałtownością przebiegł 12 mil, a wszerz zabrał tylko przestrzeni 450 stóp Francuzkich. W iedney sekundzie przebiegł 42 stóp i zmiatał przed sobą drzewa i domy. Straszny był widok, gdy pęd swóy ku lasowi zwrócił, utorował sobie w nim prostą drogę, powywracał na przechodzie stoiące drzewa, a obok stoiące nieporuszone zostawił. W chwili tey nie było innego wiatru oprócz tego okropnego wichru. Między innemi, chata iedna przywalona została przez iabłoń, która niesiona przez 3 płoty, upadła nareszcie na chatę że wszystkiemi korzeniami, i ziemią ie otaczaiącą. Wiele rzeczy wicher tak daleko z sobą uniosł, że ich więcey nie znaleziono.—(Przypominam sobie, podaie P. *Kotzebuie*, podobny wicher w Estonii; przeleciał on przez pole w niewielkiey prawda szerokości, wyrwał iednak i uniosł w górę dach słomiany ze stodoły, gdy tym czasem na gościńcu naywiększa cichość panowała, i goście moi, którzy właśnie byli wyiechali, wcale tego nie spostrzegli.)

---

ziemi, które powoli bardzo zaymuiąc mieysce cząstek drzewa, kształt ich zatrzymuią, potem twardnieią i w kamień zmieniaią się.

Nieiakiś Pan *Wedel* w Hamburgu przyiął na siebie dawanie bezpłatnie lekcyi Astronomii, w których przedsiębierze dowieść, że *Systema swiata wsdług Kopernika iest fałszywem.*

Jeden z członków wielkiey rady mieyskiey Freyburgskiey w Szwaycaryi, który podał na pismie zdanie swoie względem nieprzyięcia *Jezuitów*, w skutek wyroku tak nazwanego *Sądu Censury* oddalony iest od mieysca swoiego na 4 miesiące.

W okolicach Fiunen w Danii w nocy między 21 i 22 p. m. widziano ziawisko na powietrzna na południowo zachodniey części Nieba. Ukazała się naprzód gwiazda wielkości Xiężyca, otoczona mglistym parokręgiem, z którey po kilku minutach poczęły wylatywać drobne gwiazdeczki i znikały w powietrzu, lecz i sama gwiazda tracąc co raz swoie obięcie w miarę wylatywania gwiazdeczek, nakoniec zupełnie znikła.

— Xiąże *Bernard* Saxen-Weymarski, będący Jenerał Maiorem w służbie Niderlandskiey, mianowanym został naczelnym dowodzcą w Flandryi wschodniey.

Niewczesne dobycie chustki z kieszeni.

Kiedy dzień urodzenia ostatniego Syna Sołtana Tureckiego miano obchodzić z wielką okazałością, przy wystrzałach dział w twierdzy, okrzykach umyślnie na to skupionego ludu, oświeceniu miasta i innych hucznych wystawach. Zgromadzeni iescze przededniem urzędnicy dworu, oczekiwali przebudzenia się Sułtana i rosprawiali każdy o swoich powinnosciach w dniu nadchodzącym. Wielki mistrz obrzędów w żarcie powiedział. Co do mnie, ieden znak moiey chustki,, w całey stolicy czyni ruch i tryumf, to mówiąc, dobywa chustkę i pokazuie iaki znak ma uczynić. Żołnierz na straży będący, któremu zalecono było wystrzelić z pistoletu skoro tylko podobny znak mistrza obrzędów spostrzeże, widząc takowy rzeczywiście, spełnia rozkaz, dalsi czynią toż samo i w chwilę zagrzmiały działa twierdzowe. Postrzega wtenczas swoią omyłkę wielki mistrz obrzędów lecz iuż to było zapoźno.

— Znaiomy z dzieł swoich i sprzeczek z rządem Hannowerkim Baron *Berlebsch*, umarł w Erfurcie.

W PETERZBURGU.
w drukarni woienney Głównego Sztabu JEGO CESARSKIEY MŚCI.